

Ze knikt toestemmend.

Ik open het boekje, bij Psalm 23.

Plechting klinken de gewijde woorden door de avondstille kamer heen.

Ze drinkt de woorden in, het is te zien aan haar oogen.....

„In..... het..... huis..... des..... Heeren.....” herhaalt ze — en een bovenaardsche glans spreidt zich over haar gezicht.....

Nu bidden we samen.

Als ik 't Amen gezegd heb, tast haar hand naar de mijne:

„Dominee..... dank..... voor al..... uw..... troost.....uw liefde.....”

Ik wil, en ach, mijn hart pijnigt van droefheid, want nu voel ik pas, hoe sterk de banden zijn,..... ik wil nog iets zeggen, maar daar komt plotseling een groote verandering bij de stervende: wild schudt ze met haar hoofd, 't zweet breekt haar uit, ach, wat heeft ze 't benauwd.... De boer en zijn dochters springen op, buigen zich over haar heen.....

Haar hand drukt ze op haar hart; als de boer met weeke stem vraagt: „Vrouw, wat is er?” fluistert ze: „Pijn, o..... zoo'n pijn.....”

Dan wordt ze ineens stil: de armen vallen slap neer, het hoofd zakt ter zijde, de spieren ontspannen zich, de angsttrek vlucht van haar gezicht, een heerlijke glimlach trekt aan — de borst ligt stil.....

De boerin van de „Berkenhoeve” is niet meer.....

Met de weenenden ween ik mee: ach, wat zijn tranen weldadig in dit smartelijk moment.....

***

Nu zit ik weer in de auto, naast Jelle Valk.

Er wordt niets gezegd: we zijn beiden vol van wat we verloren hebben.

En 't hamert maar door mijn hoofd, wat ik dacht, toen ik de begrafenis van Weller inboekte op mijn register als no. 9:

Wie had dat ooit kunnen denken, dat ik als no. 10 zou moeten inschrijven: Juffrouw Ploegsma — — ?

Wat een verlies — voor hem — voor de meisjes — voor ons, ja, voor de heele gemeente.....

En Zondagmorgen wilde ik preeken uit het boek van den Prediker! flitst het opeens door mijn denken.

☞

(Wordt vervolgd)

DE OVERWINNING BIJ HEILIGERLEE

23 MEI 1568

ALS ER OVER ONZEN VRIJHEIDSOORLOG, den tachtigjarigen, gesproken wordt, dan klinken bepaalde plaatsnamen het eerst: Alkmaar, Leiden, den Briel.

Veel minder hoort men de overwinning bij Heiligerlee noemen. Was zij dan van geen belang? Ja, zoowel als neen. Vrucht heeft ze niet gedragen. De slag bij Heiligerlee had ook trouwens de slag bij Groningen moeten wezen. Want de krijgsverrichtingen in Mei 1568 van graaf Lodewijk van Nassau hadden feitelijk de stad Groningen tot inzet, haar voor zich te winnen heeft hij echter niet vermocht. En hoezeer de overwinning van 23 Mei zelfs een nederlaag werd, blijkt hieruit, dat geen etmaal later de graaf van Megen Groningen, dat zich tot dusver afzijdig had gehouden, zonder slag of stoot bezette. „Een zaak van belang,” zoo schreef Megen nog dienzelfden avond

404

aan den hertog van Alva, „want aan deze stad hangt het behoud van het gansche land.”

Doch ook een onvruchtbare overwinning kan in moreel opzicht nog van groote beteekenis zijn. En zoo was deze. Aan den morgen van den grooten dag des opstands tegen gewetensdwang en tirannie heeft, kort maar, de zon geschenen over de ontrolde vaan. Daar schoven de wolken weer voor, het werd donkerder en donkerder, stormen dreigden, en woedden ook.

Maar 't is opgeklaard: de ochtendzon is ten slotte een goede voorspelling geweest. Het verzet tegen het Spaansche juk 'is zóó geëindigd als de gebeurtenissen bij Heiligerlee het voorzeggd hadden. Het ging niet ineens, de strijd is gevoerd met wisselende kansen. Nu eens leefde de hoop weer op, dan weer scheen de vernietiging van ons volksbestaan nabij. Maar op het einde merkende, kan men toch zeggen met volkomen recht: „de victorie begon bij Heiligerlee.”

Ook daarom was de overwinning bij Heiligerlee van groot belang: zij gaf aan de leiders van den opstand een geschokt zelfvertrouwen weer. Want zij maakte voor een ieder duidelijk, dat de Spaansche wapenen, hoe terecht ook gevreesd, nochtans niet onwederstaanbaar waren.

Zulks had men kunnen meenen om 't geen zich kort te voren in het Zuiden des lands had afgespeeld. Lodewijks inval in 't Noorden maakte deel uit van een tamelijk groote militaire onderneming. De Prins van Oranje had een aanzienlijke troepenmacht geworden, en deze verzameld aan de grenzen van Brabant. Waar het bestek mij niet toelaat hierover breder uit te weiden, laat het daar genoeg zijn te zeggen, dat het wellicht niet geheel en al goed beraamde plan van den Prins op niets dan ellende en vernedering uitliep. Onze „Vader des Vaderlands” was geen krijgsman, daarover waren vriend en vijand onder zijn tijdgenooten het eens. En hij had tegenover zich den geduchten hertog van Alva. Men mag over Alva denken zooals men wil, hij was in elk geval een buitengewoon man, en een groot veldheer. Even voortvarend als omzichtig wist hij de bewegingen zijner troepen uit de verte te besturen; de aanval op Brabant was door zijn doortasten verijdeld alvorens goed begonnen te zijn en binnen zes dagen tijds was het leger der onzen vernietigd.

Nu kreeg de onderneming van Lodewijk van Nassau tegen Groningerland een geheel ander karakter. Zij kwam alleen te staan, en had daardoor nauwelijks kans van slagen meer. De Spaansche macht had na de overwinningen in het Zuiden de handen weer vrij.

☞ ☞

In het Noorden begon Lodewijk de vijandelijkheden met het overrompelen van het slot te Wedde. Terstond toen Alva de tijding vernam zond hij graaf Aremberg, wien het kasteel toebehoorde, derwaarts, en waarschuwde den graaf van Megen, stadhouder van Gelderland, zich tevens gereed te houden. Zóó snel handelde de hertog, dat tengevolge van beschikkingen, den 7den Mei genomen, de Spaansche troepen reeds den 15den te Amsterdam konden scheep gaan. En den 20sten had Aremberg zijn geheele macht, tien vaandels Spanjaarden en vijf vaandels Duitschers bij het Schuitendiep voor Groningen bijeen.

Reeds den volgenden dag rukte hij op in de richting van Appingedam, waar Lodewijks hoofdmacht stond. Maar toen de legers voeling kregen was het reeds ver

op den avond, Aremberg ging niet meer tot den aanval over. Den volgenden dag bleef hij te Wittewierum liggen; de graaf van Megen was reeds over Drente in aantocht, juist in de goede richting om Lodewijk den terugtocht over Wedde te beletten.

In den nacht van 22 op 23 Mei brak Lodewijk in alle stilte op van Appingedam en trok landwaarts in, naar Wedde. Hij was reeds eenige uren onderweg eer Aremberg het te weten kwam, en had dus een voorsprong. Tegen den middag bereikte hij het klooster Heiligerlee. Hij gunde de vermoeide troepen eenige rust en ging met zijn officieren in 't klooster het middagmaal gebruiken. Hij zat er nog aan tafel toen een boer hem de aankomst van het Spaansche leger boodschapte.

Lodewijk had nog een paar uur voor zich, en die gebruikte hij om zijn leger zóó op te stellen dat Aremberg althans niet op een vluchtenden hoop zou vallen, zooals des graven stellige verwachting was. Lodewijk trof een terrein, zoo gunstig als maar mogelijk was. Zijn front was gedekt door een veengrond, vol greppels en slooten; over dezen zeer moeilijken bodem moest de vijand aanvallen. En de weg naar Heiligerlee, waarlangs de Spanjaard kwam, was smal, en werd bezet door tweehonderd ruiters.

Om zes uur 's avonds kwamen de Spaansche knechten te voorschijn uit een boschje waar de weg door heen liep, op de vlakte tusschen Heiligerlee en Winschoten. Zij hadden een langen marsch achter den rug, en moesten nu terstond een vijand aanvallen, die welgeschaard stond. Maar Aremberg had geen keus. Het was de 23ste Mei, de zon ging om acht uur onder, tijd om nog te rusten was er niet. Met groot élan wierpen zich de Spanjaarden naar voren, zeker van de overwinning. Op den gebroken grond was het niet mogelijk de slagorde te bewaren; zij renden bijna afzonderlijk tusschen de slooten door in een strijdlust die aan roekeloosheid grensde. Zij hadden gemeend, dat bij hun stormloop de onzen uiteen zouden stuiven. En nu dit niet geschiedde, en zij op de diepe rijen pieken ontvangen werden, konden hun ongeordende gelederen geen weerstand meer bieden. De massa der onzen drong op en de Spanjaarden, voor zoo ver zij zich niet daar waar zij stonden lieten neerstooten, sloegen jammerlijk op de vlucht. In minder dan twee uren was alles voorbij.

Maar een tragisch voorval omfloerste voor de onzen de vreugde van de overwinning. „Graaf Adolf is gebleven, in Friesland, in den slag”.... Het was de jonge Adolf van Nassau, die bevel voerde over de ruiters op den weg, te samen met Joost van Schouwenburg. Adolf bereed dien dag een jong paard, dat, geen krijgsgewoel gewend, al spoedig niet meer te regeeren was. Toen van weerszijden de ruiters aan 't schermutselen raakten werd het zóó schichtig van het geschut en het trompetgeschal, dat het op hol sloeg, en zijn ruiter wel niet afwierp, maar wat erger was, midden onder de vijanden voerde. Wat Adolf ook deed om het paard te doen keeren, het bleef steigerend voorwaarts dringen. Ontzet was niet meer mogelijk, en Adolf viel, de eerste Nassau die voor de zaak der vrijheid zijn leven liet. Hij was een jongeman van groote verwachtingen.

Voor Aremberg was de nederlaag een donderslag bij helderen hemel; hij kon het eerst niet gelooven, en wilde niet van het slagveld af. Hij bleef er rondwalen, toen alles al op de vlucht was gegaan. En toen hij zich eindelijk op lijfsbehoud bezon was het te laat. In zijn volle harnas op zijn doodvermoeid paard gezeten kon hij zoo snel niet voort. Bij het overspringen van een hek miste het paard en stortte; eer Aremberg het weer overeind had schoot een zijner vervolgers, een balling uit Amsterdam, hem een kogel in den nek tusschen het helmet en het harnas. „Ik ben de graaf van Aremberg, neem mij

gevangen,” riep hij. Maar de wraakzuchtige Geus antwoordde: „Dan zijt gij de man dien ik zoek,” en hij sloeg den weerlooze den helm af. In een oogenblik was het dus ontwapende hoofd onder de slagen verbrijzeld.

Lodewijk van Nassau bewees aan den doode de eer waar hij recht op had: in de gewijde aarde te Heiligerlee is graaf Aremberg begraven. Zoo was het einde van den Zuid-Nederlandschen groote, die eens aan de zijde van Oranje en Egmont stond, later van partij was veranderd en als aanvoerder van een Spaansch leger tegen de bevrijders van zijn vaderland is gesneuveld.

Geen zweem van schrik of verlegenheid toonde de houding van Alva. Terwijl Lodewijk van Nassau van zijn overwinning geen partij wist te trekken antwoordde Alva met een daad: de executie van Egmont en Hoorne.

HENDRIKA KUYPER-VAN OORDT

Het monument te Heiligerlee, voorstellende de Nederlandsche Maagd, die de hand beschermend uitstrekt over den stervenden graaf Adolf.